

La divisió regional de Catalunya *

Joan REBAGLIATO i FONT

Espanya no és com el seu model, França. A les acaballes de l'Antic Règim, a Espanya no hi havia ni revolució triomfant (ara en dirien *ruptura*) ni cartesianisme, i la cosa no arribà tan enllà. Hom partí de les províncies històriques, que començà a anomenar *regions històriques*, i les dividí en províncies noves, i quan aquestes cavalcaven algun límit, foren modificats els límits *regionals*, per tal que apleguessin províncies senceres. Això no vol dir que l'estat respectés les *regions històriques*, car aquestes deixaren d'existir políticament i administrativament (les divisions judicial, universitària o militar només en alguns casos coincidien amb aquestes regions, els noms de les quals no han portat). Cada província nova depenia directament del Ministeri de la Governació, i les regions només servien per situar les províncies en el mapa.

En oposició a les províncies centrals, identificades amb la Cort, però, les províncies perifèriques maldaven per mantenir llurs diferències de llengua, història, cultura i, com a ideal, administració, és a dir, llur personalitat, considerada, a Madrid com a París, un conjunt de *privilegis*.

El nom de *províncies*, que els antics règims francès i espanyol aplicaven als territoris amb personalitat històrica (sobretot als perifèrics respecte de la Cort), i en algun cas, amb autonomia (els furs) conservada de l'edat mitjana, explica que els partidaris de mantenir l'*status* perdut fossin anomenats *provincialistes* a tots dos estats, i a Espanya, en certes èpoques, *centralistes* (partidaris de la Junta Central, de caràcter progressista). A partir de la «Revolució» espanyola de 1868, ja només es parlà de *regionalistes*, successors dels anteriors. Avui pot fer estrany que els *centralistes* catalans plantessin cara al govern central, i que els *provincialistes* es queixessin que el ministre Javier de Burgos *esquarterava* llur província en quatre.

I la divisió provincial fora de Catalunya? Encara que no tant, també hi hagué protestes al País Valencià, a Aragó, a Galícia... No n'hi hagué, en canvi, a les regions uniprovin-

* Ens complau agrair a la «Revista de Catalunya» l'autorització per a reproduir aquest article de Joan Rebagliato que hi fou publicat en dos números recents.

cials: les Balears, les Canàries (fou Primo de Rivera qui les partí en dues províncies, d'altra banda indiscutibles), Astúries. En realitat ja al final del segle XVIII els corregiments eren agrupats en trenta-dues províncies (excloses les possessions espanyoles d'ultramar). En corresponia una a cada *comunitat autònoma* d'avui, però Andalusia en tenia quatre (els regnes medievals), el País Basc actual tres, Castella i Lleó deu (les províncies actuals i, a més, la de Toro), i Castella-la Manxa quatre (les actuals, llevada la d'Albacete, repartida entre l'anomenada de la Manxa —avui Ciutat Real— i Múrcia. Per això a Castella hom acceptà bé les noves províncies. Però no eren províncies ni Cantàbria ni la Rioja, que formaven part de la de Burgos.

El País Basco-navarrès constitueix un cas especial: les quatre províncies tenen noms diferents dels de les seves capitals, cas únic a l'Espanya peninsular (fins els anys 1980, que n'han recuperat el nom, el regional, tres més: Astúries, la Rioja i Cantàbria), perquè són molt anteriors a les altres províncies. Els *señoríos* de Biscaia (nom que en un temps fou sinònim de l'actual País Basc), Àlaba i Guipúscoa foren integrats al Regne de Castella en moments distints de la baixa edat mitjana, i el Regne de Navarra en començar l'edat moderna (aquest amb una autonomia política més gran). Com que lluitaren com a filipistes durant la Guerra de Successió, mantingueren íntegres llurs furs fins al segle XIX, que els foren retallats després de la primera i de la tercera guerres carlines. Com a conseqüència d'aquesta darrera, ja iniciada la Restauració, acabaren de perdre, entre altres drets, el de duana amb els antics regnes de Castella i d'Aragó (que els convertien en una mena de territoris francs), i el d'exempció de lleves militars. Però han conservat fins ara el concert econòmic (exceptuades Biscaia i Guipúscoa durant el franquisme, però no les altres dues províncies), fet que ha mantingut elevat llur prestigi administratiu i financer. Així, doncs, quan l'Estatut basc anomena les províncies *territoris històrics* és perquè ho són realment, i diferenciats entre ells per les vicissituds conegudes i fins pels dialectes. Deixant-nos endur per la política-ficció, diríem que si les províncies basques haguessin estat imposades i arbitràries com les catalanes, a hores d'ara no existirien.

Tot amb tot, sembla que les constitucions espanyoles no defineixen la província com a element directament constitutiu de l'Estat, sinó com un agregat de municipis, que són les cèl·lules que realment el constitueixen. Ara bé, la província actual és ambivalent: si, d'una banda, és la unitat de la política i l'administració perifèrica de l'Estat (que en el cas català vol dir sovint política desnacionalitzadora), de l'altra, incorpora, mitjançant la diputació provincial, el graó més elevat de l'administració local, i en aquest aspecte exerceix sovint una tasca meritòria, de suplència, suport i tutela dels municipis petits. Però justament, aquest vessant benefactor de la província, gairebé oposat al que ha representat sovint el govern civil, no és constant ni essencial. Així el prestigiós administrativista Joan Prats, en el treball *L'autonomia política i el fet provincial a Catalunya* (reproduït en el volum II del recull *El debat de la divisió territorial de Catalunya*, editat per la Diputació de Barcelona a cura d'Enric Lluch i Oriol Nel·lo), afirma que aquestes funcions de les diputacions provincials no comencen d'adquirir força fins a 1870 i no arriben a plenitud fins a 1925. I la perderen aviat, car les atribucions (competències i finançament) els foren retallades per la Segona República i, de fet, pel franquisme, que els superposà uns serveis tècnics especialitzats que depenien directament dels ministeris. Sobre el caràcter no essencial de les diputacions en les províncies, escriu: «Aquesta data inicial (1925) ens indica ja la manca d'arrels històriques sòlides de les diputacions provincials com a aitals. Quan hom valora la significació general del fet provincial cal tenir en compte el contrast

existent entre els serveis administratius estatals tan sòlidament arrelats en la divisió provincial, i les corporacions locals provincials, la feblesa de les quals reflecteix clarament la seva manca d'arrelament històrico-territorial. I no és pas casual que allà on les províncies prenen valor constituent del territori autònom i força per a sobreviure als canvis constitucionals sigui precisament allà on la divisió provincial uniformista va quedar excepció per l'atorgament del règim foral.»

El 1913 va semblar que hom desbloquejava l'avanç de les diputacions cap a la plena autonomia administrativa: Catalunya va aconseguir que s'aprovés la llei de mancomunitats provincials, i l'any següent s'inaugurava la Mancomunitat de Catalunya, iniciant-se una gestió que ha estat celebrada per tots els partits polítics de la Catalunya d'avui. No es tractava de suprimir les províncies, ni tan sols les diputacions, sinó que aquestes pactaren la gestió única (amb presidència rotativa) dels serveis que poguessin prestar. Només en el de l'ensenyament tècnic i artístic podem recordar la fundació o reestructuració de les tres escoles superiors, i set de grau mitjà. La Dictadura de Primo de Rivera suprimí aquesta Mancomunitat per tal d'evitar *privilegios*, i dictà unes normes noves per a mancomunar diputacions, a les quals no consta que cap s'acollís.

La Generalitat de 1931 començà amb bon peu, suprimint les diputacions de Catalunya. En acabar l'any, la Ponència per a la Divisió Territorial tenia avançats els treballs i havia estat promulgada la Constitució de la Segona República, a més del dret a reivindicar un règim autònom, l'adaptació a una eventual *divisió territorial nova de les regions autònomes*, per part de l'*administració* de l'estat, que renunciaria, on es realitzés, les províncies. El 1932 hom lliurà a la Generalitat els treballs de la Ponència, aprovà l'Estatut de Catalunya i els noms dels municipis, establerts per l'Institut d'Estudis Catalans. El 1933 les funcions d'ordre públic foren coordinades per la Junta de Seguretat de Catalunya i hom pogué suprimir els governs civils en començar l'any següent, substituint-los, provisionalment, amb comissaries de la Generalitat. Els fets dels Sis d'Octubre originaren una suspensió provisional de la Generalitat, i el president fou substituït per un governador general de Catalunya. Però no consta que reapareguessin ni els governs civils ni les diputacions, i fins sembla que hom demanà assessorament en punts concrets a l'Oficina de la Divisió Territorial.

Restablerta la Generalitat el febrer de 1936, el projecte de llei de Divisió Territorial no és presentat, malgrat les repetides promeses del president del consell executiu. Antoni Rovira i Virgili, un dels ponents i diputat, avisà en un periòdic que la llei electoral que es debatia els dies següents al Parlament seguiria probablement amb les mateixes circumscripcions de 1932: Girona, Lleida, Tarragona, Barcelona-circumscripció i Barcelona-ciutat. I acabava: «Compte amb les províncies! Si les deixéssim subsistir ara que dins el règim català podem suprimir-les, serien una amenaça permanent contra la unitat i la llibertat de la terra catalana.»

Amb aquesta advertència profètica d'ocasió decisiva, reblava les afirmacions anteriors de Pau Vila, president de la mateixa Ponència, en un altre diari: «Ahir, primer de gener de 1934, acabaren per sempre els governadors civils de les *províncies* en què fou dividida Catalunya ara fa cent anys. Els governadors civils han mort, però les *províncies* subsisteixen. S'ha donat un pas per anar a llur desaparició, sens dubte; però resten una munió d'organismes que, de fet, constitueixen, subratllen i mantenen les estructures provincials.»

I abans d'acabar el febrer, hi tornava: «Avui farà un any que la ponència nomenada pel govern de la Generalitat de Catalunya per tal que establís un projecte de divisió territorial acabà el seu comès i féu lliurament dels resultats dels seus estudis i investigacions... El govern de Catalunya té, doncs, la feina preparatòria llesta, que li permet presentar el corresponent projecte de llei al Parlament quan vulgui. Avui farà un any... i el llibre dorm als prestatges de les biblioteques..., però de fet les *provincias* subsisteixen, puix que la Generalitat manté càrrecs i organitzacions emmarcades en les estructures provincials. Quan tant s'ha parlat de revolució, hom no ha vist que era obra realment revolucionària estave-llar els quadres de les províncies, que serviren per a un règim oprobiós, fins a fer-les inaprofitables: quan tant es parla de catalanització hom no veu que una de les tasques catalanitzadores és esborrar per sempre aquestes demarcacions esquarteradores de la nostra terra. No n'hi ha prou que Barcelona com a capital de Catalunya realitzi la unitat; per sota mà les organitzacions provincials la descaracteritzen i els organismes de l'estat espanyol, recolzats encara en òrgans administratius i governatius *provincials* de la Generalitat, supervivència dels de les diputacions desaparegudes, mantenen encara amb tota llur eufòria burocràtica les *provincias*.»

Els clams d'aquests patriotes exemplars no serviren de gaire. El pressupost dels serveis de la Generalitat per al segon semestre de 1936 encara fou distribuït per províncies, llevada, fins a cert punt, la sanitat. ¿Per què calgué esperar el 27 d'agost en què el president Companys, a proposta del conseller d'Economia, Tarradellas, derogués la divisió provincial, i la substituís per la de la Ponència? Probablement perquè els serveis de l'administració perifèrica de la República continuaven prestant-se per províncies. I calgué esperar que la situació de guerra revolucionària impedís al govern espanyol de continuar prestant serveis a Catalunya. Aleshores, en assumir la Generalitat aquestes funcions estatals, les pogué organitzar a la seva manera, sense que la superposició de dues administracions amb divisions territorials contraposades perjudiqués els administrats. No sé si hi hagué altres raons, però aquesta sola ja demostra la terrible inèrcia de la divisió adoptada per la burocràcia estatal.

La situació durant la Guerra Civil se sol resumir en la frase que la Divisió Territorial funcionà bé. En una entrevista de Jordi Borja amb Enric Lluç a la Universitat de Bellaterra publicada el 1980, però no prou coneguda, Enric Lluç comparteix aquesta opinió: «Certament, no hi va haver una completa implantació formal i institucional; però moltes institucions de la vida pública l'adoptaren, com l'esmentat Consell (d'Economia) o la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya o organismes que en plena guerra eren essencials, com és ara al Servei de Proveïments.»

Trobo que això no és prou per a deduir-ne una experiència de funcionament. Les conselleries de Justícia i de Treball i Obres Públiques, o les comissaries (delegacions provincials) de la Generalitat, continuaren basades en les províncies. En una enquesta informal realitzada cap a 1960 el desconeixement de la Divisió Territorial entre persones que es consideraven de cultura catalana i adultes els anys 1936-39 era general, i la majoria no sabien que hagués existit. Es pot dir, com a mínim, que aquesta Divisió no va marcar gaire el nostre poble, encara aferrat aleshores a les *comarques naturals*. I no fem retret a ningú. En aquelles circumstàncies, era de témer.

Els anys del franquisme només tenen parió amb els de Felip V d'Espanya. Però s'hi produïren dos fets nous que encara dificulten més la divisió territorial que cerquem.

Un és el caràcter multitudinari de la immigració de parla castellana (de vegades adoptada), molt més forta i duradora que la de la Dictadura. Sense entrar en qualificacions, ací m'hi refereixo per la seva concentració territorial, primer a la ciutat de Barcelona i aviat a la resta del Barcelonès i a les comarques veïnes. El desequilibri territorial, que ja existia el 1877 quan el saldo migratori de Catalunya començà a ésser positiu, s'havia accentuat fortament el 1930; i cada decenni més (també en el quinquenni 1936-40), tan poc conegut demogràficament), fins a un màxim en el 1961-70. Si van arribar en total, posem per cas, dos milions de persones (1936-75), 1,8 milions es devien situar a Barcelona i comarques properes.

El segon fet té relació amb aquest. A banda l'espanyolisme assimilista, el franquisme alimentà dos centralismes: el de Madrid envers la resta d'Espanya, i el de les capitals envers les províncies respectives. Aquest segon, força desapercebut, és fruit de la concentració burocràtica de serveis tan complexos com requereixen els estats moderns. En el cas d'Espanya, només cal pensar on són les *residències* de la Seguretat Social. Durant el franquisme, de les cinc ciutats que el 1935-36 superaven en població la capital de província respectiva, tres s'han vist superades per aquesta. Així Oviedo va superar Gijón (amb el desenvolupament industrial s'ha tornat a canviar), Ciudad Real va superar Valdepeñas i, darrerament, Puertollano, i Jaén va superar Linares. A Catalunya, Girona es va distanciar de Figueres, Tarragona de Reus i de Tortosa, i Lleida, ja a gran distància, de Tàrraga.

El cas de Barcelona sembla diferent, perquè la població s'ha vessat tant damunt els municipis propers que el 1940 l'Hospitalet de Llobregat i Badalona ja eren els municipis de Catalunya que la seguien en població. La necessitat de coordinar els serveis i l'urbanisme de tota l'aglomeració, portà en temps de l'alcalde de Barcelona Porcioles a configurar una *comarca de Barcelona* que envaïa les comarques veïnes del Barcelonès i que els sectors nacionalistes anomenen *comarca de 1953*.

Aquesta delimitació de 1953 fou resultat dels primers estudis seriosos de postguerra sobre la geografia de Barcelona. El desig d'ampliar-los per part d'alguns estudiosos fou aprofitat per l'administració per tirar endavant una bona planificació que volgué canviar el nom de *comarca* pel més tècnic i cosmopolita d'*Àrea Metropolitana* de Barcelona. Els estudiosos consultats i altres que s'hi afegiren coincidiren que, si els vint-i-set municipis extravasaven la ciutat com a unitat paisatgística, d'edificació contínua (aglomeració urbana), en canvi per a abastar la metròpoli funcional, o àrea d'influència immediata, l'àrea metropolitana era massa petita. Perquè la planificació fos eficaç i vàlida per a un futur proper, havia d'abastar tota l'àrea metropolitana. Per tal de delimitar-la hom acudí a la intuïció de Pau Vila els anys 1930 (el *vuit ferroviari català*, estès de Sant Vicenç de Calders i Maçanet-Maçanes), que els geògrafs (Lluís Solé Sabarís com a sistematitzador) feren coincidir amb la costa catalana central, fins a la Serralada Pre-litoral i que l'*Enciclopèdia catalana* anomenà *regió* de Barcelona i equivalent a la regió I de la Generalitat republicana més tot el Penedès, que era de la III. Com que el Baix Penedès hauria portat conflictes polítics, perquè no es podia planificar dins la província de Tarragona, hom en prescindí, i també adaptà el límit NE al de la província de Barcelona. Hom féu un treball interdisciplinari (geògrafs, economistes, urbanistes, sociòlegs) molt remarcable, que ocupà un seguit de volums. Però el governador civil de Barcelona, potser temorenc que l'autonomia administrativa reclamada per a aquella concentració humana de quatre milions de perso-

nes reduís la seva autoritat administrativa a la part interior de la província, aconseguí la prohibició de tirar endavant. «L'Àrea Metropolitana tancada amb pany i clau», sentencià Ernest Lluch. Però alguna cosa calia fer per tal d'aprofitar el nucli inicial, únic que el govern volia planificar. Com que el nom d'Àrea Metropolitana referit només als vint-i-set municipis era rebutjat, hom en digué successivament *Ens Metropolità o Entitat Metropolitana de Barcelona, i Corporació Municipal Metropolitana de Barcelona* (CMMB), nom amb el qual fou instituïda el 1974. Val a dir que, per part nacionalista, la resistència a prescindir de l'autèntica Àrea Metropolitana s'anà esfumant, entre altres raons perquè s'obria camí l'objecció del mestre Pau Vila, que planificar bé (com els tècnics d'aleshores eren capaços de fer) l'Àrea Metropolitana de Barcelona i prou encara acceleraria el despoblament, per emigració, de la resta de Catalunya. Calia planificar tot el país, retornant a la idea de Catalunya-ciutat.

No fou fins a les acaballes del franquisme que s'inicià un cert reconeixement de possibles divisions comarcals (concebudes com a agregacions de municipis d'una mateixa província) i, en iniciar-se la transició democràtica, fins de mancomunitats provincials, segons una interpretació favorable a Catalunya de la llei de bases del Règim Local (1975), que s'inspirava en l'ambigu *también podrán establecerse divisiones territoriales distintas a la Provincia*, de la Llei Orgànica de l'Estat, que, com a mínim, no ho prohibia.

És per a aquests anys 1970 que ho podria subscriure literalment un resum de Ricard Lobo al diari «Avui»: «I des de llavors (1939), totes les forces democràtiques catalanistes i l'avantguarda de la societat catalana ha refusat sistemàticament la divisió provincial i les instàncies de poder polític i administratiu que no siguin d'origen autòcton. Des de l'Assemblea de Catalunya l'any 1971 fins al Congrés de Cultura Catalana els anys 1976-1977, que aplegaren una amplíssima representació de Catalunya la primera i dels Països Catalans el segon, ha estat unànime el convenciment que la representació democràtica i el govern nacional i local passés per les institucions de la Generalitat i els ajuntaments, sense cap altra institució política intermèdia que no sorgeixi del fet comarcal, ara ja restablert per les lleis del nostre Parlament, o per les que estableixin l'agrupació de comarques amb competències polítiques descentralitzadores.»

I té raó d'impacientar-se. Als tretze anys de la mort del darrer dictador no hem avançat gaire. La primera Constitució Espanyola (no bonapartista), la de 1812, establia una divisió provincial nova on Catalunya restava, però, com una sola província. Lamentablement per a nosaltres la Constitució de 1978 no obliga l'estat, com feia la de 1931, a adaptar la seva administració perifèrica a la divisió territorial d'una administració autònoma. Però, baldament fos així, l'experiència de la Generalitat republicana, que per això hem detallat, demostra que si l'estat no suprimeix, de dret i de fet, les províncies internes de Catalunya, la nostra divisió territorial pot esdevenir inoperant i confusòria. Un estat que s'anomena *de les Autonomies* ha de comprendre que no acceptar una nova divisió territorial de Catalunya, o no adaptar-hi l'administració estatal perifèrica, és no respectar una autonomia reconeguda per la Segona República Espanyola (la del País Basc no fou fins a 1936, un cop començada la Guerra Civil). A aquest mig segle (1932-1979) es deu referir allò de *nacionalidades históricas*, consagrat per la Constitució, perquè retrocedir uns quants segles més ens mostraria com una nació amb estat.

El gran argument en contrari, el de preservar tres províncies (la de Barcelona es veu que no cal) del centralisme barceloní, és commovedor quan ve de representants d'una

administració que tots els serveis que ha establert a Catalunya (fora les províncies més repartides) els ha centralitzats a Barcelona: Audiència Territorial (per cert, que encara esperem el Tribunal de Cassació, que venia a ser el quart integrant de la Generalitat republicana, després del president, el Parlament i el Consell Executiu), les tres Universitats, la Capitania General, el Sector Naval i l'Aeri, i les delegacions *regionals* d'alguns ministeris, a més de milers de funcionaris de parla castellana civils i militars. I quan hom ha volgut alliberar una província del centralisme barceloní, no l'ha dotada de serveis regionals: a la de Lleida l'ha feta dependre de Saragossa. Cert que cal protegir Catalunya (no tan sols tres províncies, els nou-cents quaranta municipis que hi ha a més del de Barcelona) del centralisme barceloní real i potencial. Però això ho hem de fer de Catalunya estant (per exemple acceptant que les subvencions als municipis no estiguin en proporció exclusiva amb el nombre d'habitants). La *protecció* que ve de fora té un altre nom.

La divisió major: la regió autòctona

El recull ja esmentat *El debat de la divisió territorial de Catalunya* reproduïx parcialment, en el segon volum, cent cinc treballs (*documents*) apareguts en el període 1939-83. A més de donar globalment una idea ajustada sobre la història del debat, hi apareixen moltes propostes de divisió territorial, en general a partir de la de 1936, i d'assignació de competències. Respecte al territori i els seus nuclis rectors es dibuixen dues tendències. L'una, *realista o pragmàtica*, ve a dir: el nostre estudi demostra que la situació és aquesta; doncs, institucionalitzem-la, adaptant-hi, si és possible, la divisió provincial; així estalviarem. Un exemple conegut és la divisió proposada per Lluís Casassas i Joaquim Clusa (1981): cinc *subregions* i un estudi detallat i acurat de les competències que comportaria cada alternativa. L'altra tendència, *idealista o correctora*, ve a dir: d'acord, la situació és aquesta; però és resultat de tres segles de política extracatalana, els quatre dècennis darrers dels quals són precisament els franquistes; doncs, dibuixem un equilibri territorial al qual vulguem tendir sabent que no hi arribarem mai del tot a partir, si és possible, de les regions de 1936. La filosofia d'aquesta tendència, que inspira la proposta que representem, és: el temps històric no ha passat en va; però si en el temps actual i futur aconseguïem de reconduir el país de manera semblant a com va reconduir Fabra la llengua (extrapolant fins a l'any 1900, per entendre'ns, la trajectòria seguida fins al 1500), tampoc el nostre temps no haurà passat en va, car haurem reprès la línia de la Ponència de 1931-36.

Proposta de divisió regional

Durant la Guerra Civil, el nom de *regions* fou canviat pel de *vegueries*. La CNT anuncià que ells n'adoptarien un tercer: el de *zones*. El nom de *vegueria*, més nostrat que els altres, tenia, a parer meu, un sentit i un abast territorial que no lligaven amb els actuals. Sembla que més val que adoptem el mot modern de *regió*, que, justament perquè entre nosaltres no té tradició administrativa, és més emmotllable a les necessitats adoptant el mot *alcalde* i deixant el de *batlle* per a venerables usos històrics corresponents a unes altres funcions.

No preciso les competències d'aquestes regions, perquè no sóc administrativista. Però sembla que, a més de rebre, per delegació, competències de la Generalitat, la regió hau-

ria de rebre la major part de competències de les diputacions, com a esglaió suprem de l'administració local. Per excepció, les competències de serveis que té la diputació de Barcelona (com a hereva de la Mancomunitat i de la Generalitat republicana) i que no tenen les altres, haurien de retornar a la Generalitat. I també haurien d'ésser circumscripcions electorals per a les eleccions autonòmiques. La proposta que presento respon a certes normes:

1. Com deia Enric Lluch a Jordi Borja (entrevista ja esmentada), «no seria legítim, diquem històricament legítim, de fer *tabula rasa* del projecte de 1931, instaurat el 1936, com si Catalunya fos un país verge en el qual tot d'un plegat arribessin uns tècnics de qui sap on que, calculant el nombre d'habitants, les distàncies entre un centre i un altre, analitzant-ne l'estructura urbana..., es disposessin a fer-hi per primera vegada una divisió orgànica del territori. Això em sembla que és així perquè precisament en la divisió de l'any 31 és ben clar un esforç d'acumulació de tota una tradició històrica..., d'una manera immediata diria que de tota la tradició del catalanisme polític». Per tant, cal partir de la divisió de 1931-36.

2. Aquesta llarga tradició de relacions comarcals fa que no es tracti tant de cartografiar les àrees de distribució dels distints serveis, com de delimitar unes afinitats humanes que facilitin als habitants la identificació amb una regió determinada i que se sentin representats pels qui en surtin elegits.

3. Sempre hi haurà serveis la prestació dels quals requereixi àrees més extenses que la dels altres. Així, a proposta d'Antoni Rovira i Virgili, la Generalitat a l'exili (Montpeller 1945) completà la Divisió Territorial amb una altra divisió en comissaries d'ordre públic (susceptibles, segons el proponent, d'aplicar-se també a l'administració de justícia i com a circumscripcions electorals), en nombre de cinc: la de Barcelona (regió I de la Divisió Territorial), la del Ter, amb seu a Girona (regions II i VI), la de l'Ebre, amb seu a Tarragona (regions III, IV i V), la del Llobregat, amb seu a Manresa (regió VII) i la del Segre, amb seu a Lleida (regions VIII i IX). És curiós que les seus coincideixin exactament amb les proposades com a seus subregionals quatre decennis després com a conclusió d'una proposta que, com que Catalunya ha canviat tant, havia començat l'estudi de zero (la de Lluís Casassas i Joaquim Clusa). Com que l'agregació de les regions —quan realment calgui fer-la— és molt fàcil, i la desagregació en canvi requeriria un nou estudi de les àrees en què es podrien desagregar, he preferit, salvant l'opinió generalitzada, proposar unes regions més petites, mantenint la xifra de nou, de la Divisió Territorial. Així, s'apropra l'administració a l'administrat i s'eviten desplaçaments de funcionaris.

4. Per tal d'obviar el possible centralisme barceloní o d'on sigui, hi proposo de repartir els serveis regionals entre tres (o quatre) centres, d'una manera flexible i no excloent, llevat de la capitalitat *regional*, que designaré en un primer lloc (però que no ha de tenir necessàriament més serveis que un altre centre de la mateixa regió).

5. La tendència tradicional d'emigrar de la muntanya a la plana i de la plana a mar s'ha convertit, gràcies al turisme de masses, sobretot internacional, en un ritme accelerat que amenaça de bolcar vora mar tota la població jove de la Catalunya interior. Frenar, deturar i, si fos possible, invertir la tendència comportaria reservar per al turisme —però controlant-lo més que fins ara— de fora i de casa la franja litoral. I empènyer gradual-

ment els regadius, les indústries i els serveis no portuaris tan a l'interior com es pugui, que, donada l'orientació del nostre litoral, vol dir cap al nord-oest, sobretot cap a ponent. Això comportaria allunyar del litoral les capitals regionals.

6. Podríem seguir els models germànics i concretament anglosaxons, l'eficàcia administrativa i l'estabilitat política dels quals solen restar fora de discussió en el punt següent. Les capitals (fora Londres, naturalment) no solen ésser ni els nuclis industrials ni les ciutats més grans: Washington, Ottawa, Pretòria, Canberra, Wellington, les capitals de més de la meitat dels estat nord-americans, i fins ciutats colonials com Nova Delhi, foren fundades per a aquesta funció, o triades pel seu prestigi comercial, cultural, històric o, simplement, residencial. I cercar com a capitals regionals catalanes mercats tradicionals, centres de serveis i de relació rural-urbana, amb carreteres en totes direccions (només possibles a l'interior), on la gent dels pobles, que sempre ha de cercar els serveis a les ciutats o a viles més grans, tingui tirada.

7. La complexitat puja de grau en abordar el fet metropolità, que considero exclusivament barceloní. A parer meu, al Camp de Tarragona hi hauria més aviat una *ciutat-regió* que no sembla destinada, en un terme mitjà, a esdevenir una metròpoli contrapès de Barcelona. I cal considerar aquesta en tota l'amplitud geogràfica de l'Àrea Metropolitana, amb el sentit funcional abans esmentat. Com també que la nostra Àrea no és comparable amb les que han estat preses sovint com a models de planificació, les nord-americanes, on la metròpolis ha fundat ciutats-satèl·lits en una terra despoblada, mentre que Barcelona és envoltada de viles i ciutats amb vida pròpia, algunes bimil·lenàries com ella, i estructurades ja en un sòlid entramat comarcal. La necessitat de reequilibrar el territori i el respecte a les divisions històriques impedeixen d'annexionar tota aquesta àrea a l'administració regional de Barcelona, que proposo de circumscriure a l'aglomeració urbana i a la comarca més envaïda fins ara. Una altra regió vindria a coincidir amb l'àrea d'acció immediata dels tècnics de l'Àrea Metropolitana (que no van poder realitzar), al NE de Barcelona; i una *àrea d'acció diferida*, menys industrialitzada, a ponent de la ciutat.

8. Per tal de canviar al mínim possible la Divisió Territorial de 1936, numerarem les regions pel mateix ordre (amb el zero per a Barcelona, com a regió especial), però els afegirem uns noms geogràfics, de caire descriptiu. Seran les següents:

Regió O, Metropolitana, o de Barcelona. Comprèn dues comarques de la Regió I de la Divisió Territorial, i de la regió de Barcelona de l'*Enciclopèdia catalana*. És la més petita i ahora la més poblada de les nou que proposo, fins al punt que hi viuen la meitat dels habitants de Catalunya. Això comporta la necessitat d'evitar discrepàncies importants amb la Generalitat, que, si es produïen, esdevindria el govern només de l'altra meitat de Catalunya (però també radicada a Barcelona). Per això proposo considerar la regió Zero com un districte federal, sota l'administració directa de la Generalitat. Així, els avantatges de tot ordre de la capitalitat serien compensats en l'ordre polític pel fet d'ésser l'única regió *no autònoma*. També en atenció al nombre d'habitants caldria duplicar l'administració: a Barcelona hi hauria tots els serveis regionals, i a més un duplicat que es distribuïria entre l'Hospitalet de Llobregat, Badalona i Martorell. Els habitants podrien escollir entre els serveis de Barcelona i els d'un altre centre, que seria distint segons els serveis de què es tractés.

Regió I, o del Vallès i el Maresme. Correspon a la resta de la regió I de la Divisió Territorial, i part de la de Barcelona de l'*Enciclopèdia catalana*. Comprèn els dos Vallesos i el Maresme. És la regió més petita després de la Metropolitana, i també la més poblada (18,8% del total català). La capital seria el gran mercat de *Granollers* (proposat ja per Antoni Rovira i Virgili com a cap de comissaria alternativa *del Besòs* amb els mateixos límits el 1945). Les funcions administratives es distribuïrien amb les de Terrassa, Sabadell i Mataró.

Regió II, o de Girona i la Costa Brava. Coincideix amb la Regió II de 1936 i amb la de Girona de l'*Enciclopèdia*. Comprèn les comarques del Gironès, els dos Empordans, la Selva, el Banyolès (Pla de l'Estany), i la Garrotxa. És la tercera regió pel nombre d'habitants. La capital, *Girona*, compartiria els serveis amb Figueres i Olot.

Regió III, o del Penedès i Anoia. El Penedès era integrat dins la Regió III de 1936, i en la de Barcelona de l'*Enciclopèdia*: Anoia, en la VII de 1936, que coincideix amb la de Manresa de l'*Enciclopèdia*. Comprèn les tres comarques del Penedès i la d'Anoia. És l'avantpenúltima regió per superfície i la tercera per densitat de població. La capital de la regió seria *Vilafranca del Penedès* (proposada ja, així com la regió, per tractadistes primerencs), que compartiria els serveis, una mica com Granollers, a l'altre sector de l'Àrea Metropolitana, amb dues ciutats més industrials: Igualada, i Vilanova i la Geltrú.

Regió IV, o del Camp de Tarragona. Coincideix amb la resta de la Regió III i amb la IV de 1936 (llevada la Ribera d'Ebre), i amb la de Tarragona de l'*Enciclopèdia*. Comprèn les tres comarques del Camp, la Conca de Barberà i el Priorat. La densitat de la població és comparable amb la de la Regió III. La capital seria *Reus*, que compartiria els serveis amb Tarragona i amb Valls.

Regió V, de l'Ebre o de les Terres de l'Ebre. Coincideix amb la Regió V de 1936, més la Ribera d'Ebre (de la IV), i amb la de Tortosa de l'*Enciclopèdia*. Comprèn les dues comarques del Baix Ebre i el delta, la Ribera d'Ebre, i la Terra Alta. Malgrat el seu caràcter litoral i pre-litoral, és la penúltima regió per la població absoluta i per la relativa. La capital, Tortosa, hauria de compartir els serveis amb Amposta i Móra d'Ebre.

Regió VI, Central, o de l'Alt Llobregat i l'Alt Ter. Coincideix amb les regions VI (sense la Baixa Cerdanya) de 1936 o regió de Vic de l'*Enciclopèdia*, i amb la VII de 1936 o de Manresa de l'*Enciclopèdia* (sense Anoia). És la més extensa de Catalunya (17,8% del territori). Comprèn les comarques d'Osona, el Ripollès, el Berguedà, el Bages i el Solsonès. La capital, *Manresa*, compartiria funcions amb Vic i amb Berga.

Regió VII, de la Terra Ferma, o de Lleida. Coincideix amb la regió VIII de 1936, que és la de Lleida de l'*Enciclopèdia*. Comprèn el Segrià, la Noguera, les Garrigues, la Segarra i els dos Urgells: el Baix (Pla d'Urgell) i el Mitjà (Urgell). És la segona regió per superfície (17,4%), però l'avantpenúltima per densitat de població. La capital, *Lleida*, hauria de compartir alguns serveis amb Tàrrrega i amb Balaguer.

Regió VIII, o dels Pirineus Centrals. El nom d'Alt Pirineu, que s'ha popularitzat a la regió és incorrecte, car vol dir (vegeu les obres del mestre Solé Sabarís) Pirineu Axial, que a Catalunya s'estén de la Noguera Ribagorçana al cap de Creus. Els Pirineus inclouen,

a més, els Pre-Pirineus, en el nostre cas Meridionals, que, a la conca del Segre, arriben fins al Montsec, límit S de la regió. I, en oposició a Pirineus Orientals o Mediterranis, els Centrals són els corresponents a les conques de l'Ebre i de la Garona. Aquesta regió coincidiria amb la IX de 1936 (més la Baixa Cerdanya, de la VI), i amb la regió de la Seu, de l'*Enciclopèdia*. Però d'una i altra excloem la Vall d'Aran. Comprèn, per tant, la Baixa Cerdanya (Cerdanya), l'Alt Urgell, els dos Pallars i l'Alta Ribagorça. És la tercera regió per la superfície (15,9%) i la darrera per població (0,9%). Malgrat aquesta feble proporció, opinem que les distàncies i altres dificultats que imposen el relleu i el clima, el seu caràcter de reserva paisatgística i energètica, el caràcter de bressol ètnic, lingüístic i artístic, i l'esforç de la gent que hi viu, mereix de trobar els serveis regionals a la *Seu d'Urgell* (la capital), compartits amb Tremp i amb Puigcerdà.

Resta, la Vall d'Aran (era Val d'Aran o Aran tot sol en aranès), única comarca de llengua no catalana, occitana i, a més, no mediterrània, situada a la capçalera de l'única conca atlàntica de Catalunya: la de la Garona. D'acord amb la tradició política catalana, tan respectuosa amb els particularismes, aquesta comarca hauria d'ésser autònoma, a més de culturalment, administrativament respecte de la regió dels Pirineus Centrals que li correspondria. Això no vol dir que totes les competències regionals es puguin establir a Vielha e Mijaran (nom aranès del municipi de Viella). I que no hagi d'acudir, per alguns serveis, a la Seu d'Urgell, a Tremp o més lluny.

Proposta d'actuació democràtica

Hom em pot objectar que amb la meva dedicació a la geografia humana dels Països Catalans no n'hi ha prou perquè sigui presa en consideració una proposta que *territorialment* (no en el terreny de les competències) es presenta com a definitiva. És que no s'hi presenta, sinó com a provisional. Aquesta limitació *temporal* és la que no havia explicat a la *Introducció* (vegeu *La divisió territorial de Catalunya*, «Revista de Catalunya», núm. 28). Em sembla que en el més del centenar de treballs aplegats en el recull de la Diputació de Barcelona (1984) hi ha propostes prou interessants (i altres que n'han d'haver sortit en el quinquenni darrer) perquè la Generalitat prengui una decisió. M'agradaria —per què no?— que escollís aquesta nova proposta madurada lentament en descobrir els treballs dels altres. Però el que Catalunya necessita ara és que la divisió provincial sigui substituïda sense dilacions per una de regional que trenqui (de manera que no es puguin recompondre a partir dels nous) uns límits interiors que fa un segle i mig que ens engavanyen potser tant com els exteriors, car posen barreres absurdes dins casa nostra. Fa tretze anys que el país espera aquesta decisió, que potser podia haver pres el president Tarradellas. Si els dotze anys que resten de segle els esmerçàvem en estudis teòrics, podrien valer més que els ja publicats, però no ho podem saber fins que no els hàgim provats. La finalitat última d'aquest treball és —deixeu-m'ho confessar— que sigui posat a prova (aquesta proposta o una altra de no recomponible tampoc en les quatre províncies) per un període breu. Si fos durant el quadrienni 1989-92, prou significatiu, un cop passat el neguit dels Jocs Olímpics i amb el primer tast que significarà per al nostre país l'Acta Única Europea, fóra l'hora d'asseure's a estudiar els avantatges, els entrebancs potser i les peticions referents a les divisions territorials (municipis, comarques potser i regions potser) i a les competències assignades. Per a conèixer-les realment, cal que abans les hàgim experimentades. Els ciutadans, i en primer lloc l'administració i els polítics, ens hauríem d'esforçar que funcionessin.

I el 1993 o més tard si així s'acordava, a la vista de l'experiència acumulada, hom hauria de presentar el projecte definitiu. I un cop aprovat per consens (entendem que una proposta provisional no ho requereix) potser s'hauria de sotmetre, sembla, a un plebiscit del poble de Catalunya, disposats a redactar un projecte nou potser si calia. I un cop aprovat pel poble —que no s'hauria d'abstenir, si comprenia la transcendència del pas— tindríem una divisió, ja experimentada, i després (amb els retocs que calguessin) consensuada i plebiscitada, que podria durar un segle i mig, com les províncies espanyoles, o dos segles com els departaments francesos, unes i altres dibuixats arbitràriament sense considerar cap requisit democràtic, però que avui ja se'ns presenten com a tradicions venerables i sacralitzades.

Divisió regional de Catalunya (proposta)

Regió	comarques que comprèn, capital i altres centres de serveis
0, Metropolitana o de Barcelona	Baix Llobregat, Barcelonès, <i>Barcelona</i> , l'Hospitalet de Llobregat, Badalona, Martorell
I, del Vallès i el Maresme	Maresme, Vallès Occ., Vallès Or., <i>Granollers</i> , Terrassa, Sabadell, Mataró
II, de Girona i la Costa Brava	Alt Empordà, Baix Empordà, Banyolès, Garrotxa, Gironès, <i>Girona</i> , Figueres, Olot
III, del Penedès i Anoia	Alt Penedès, Anoia, Baix Penedès, Garraf, <i>Vilafranca del Penedès</i> , Vilanova i la Geltrú
IV, del Camp de Tarragona	Alt Camp, Baix Camp, Conca de Barberà, Priorat, Tarragonès, <i>Reus</i> , Tarragona, Valls
V, de l'Ebre o de les Terres d'Ebre	Baix Ebre, Montsià, Ribera, Terra Alta, <i>Tortosa</i> , Amposta, Móra d'Ebre
VI, Central o de l'Alt Llobregat i l'Alt Ter	Bages, Berguedà, Osona, Ripollès, Solsonès, <i>Manresa</i> , Vic, Berga
VII, de la Terra Ferma o de Lleida	Baix Urgell, Garrigues, Noguera, Segarra, Segrià, Urgell Mitjà, <i>Lleida</i> , Balaguer, Tàrrrega
VIII, dels Pirineus Centrals	Alta Ribagorça; Alt Urgell, Baixa Cerdanya. Pallars Jussà, Pallars Sobirà, <i>la Seu d'Urgell</i> , Tremp, Puigcerdà
Comarca Autònoma	Val d'Aran (era Vall d'Aran), <i>Vielha e Mijaran (Viella)</i>

Xifres de la proposta

regió	superfície	població (1986)	densitat
0	634 Km ²	2.958.659 h.	4.666,7 h./Km ²
I	1.829	1.122.549	613,8
II	4.642	444.996	95,9
III	1.944	247.744	127,4
IV	2.723	340.931	125,2
V	3.259	154.577	47,4
VI	5.673	344.586	60,7
VII	5.549	290.549	52,4
VIII	5.065	53.753	10,6
Comarca Autònoma	620	6.867	11,1
Catalunya	31.938 Km ²	5.965.211 h.	186,8 h./Km ²

La diversitat de les divisions administratives

L'aprovació recent, pel Parlament de Catalunya, de les lleis d'Ordenació Territorial (LOT) en comarques i municipis, malgrat el rebuig per una part de l'oposició, com ja era d'esperar, va passar, a parer meu, sense pena ni glòria: era una assignatura pendent de l'Estatut de 1979 i el que fa estrany és que no s'haguessin aprovat abans. Però, quan ha estat demanada formalment la reducció de les quatre províncies governades per la Generalitat a una de sola, les protestes han canviat de to i el govern de Madrid ha pres posició en l'afer. I és que a Madrid saben més bé que nosaltres que, mentre persisteixin les províncies actuals, les comarques no tindran gaire més efectivitat política que els partits judicials fins ara, és a dir, gairebé gens.

Aquesta convicció m'indueix a presentar unes reflexions personals que comporten una presa de posició davant la divisió territorial, emmarcades per dues limitacions concretes: una d'ordre personal, la meua visió exclusivament *geogràfica* del problema, sense entrar en competències ni en finançaments, i una altra, d'ordre *temporal*, que exposaré més endavant.

Les divisions administratives no poden tenir una homogeneïtat geomètrica, només viable en territoris despoblats que hom vol colonitzar: així els estats de l'Oest peoner dels Estats Units, el Canadà o Austràlia, delimitats per paral·lels i meridians. Ni tampoc no són superficialment comparables sense la imposició d'una voluntat uniformitzadora, cas dels departaments esdevinguts francesos tradicionals, que han romput els límits i fet oblidar els noms de les *antigues províncies* (unitats històriques, sovint ètniques) substituint-los per noms d'accidents geogràfics: orogràfics (Pirineus Orientals en lloc de Rosselló), hidrogràfics, litorals. Tampoc no han aconseguit que les xifres de població (a banda l'antic departament de la Sena —París—) es mantinguessin semblants, car n'hi ha que han decuplicat els habitants que tenien cap al 1790, i altres que ni tan sols no els han conservats. És a dir que una pretesa racionalitat demogràfica en les demarcacions administratives comportaria la subdivisió periòdica de les que van guanyant habitants: i si hom volia mantenir constant, per allò dels vots, el nombre de demarcacions, s'hauria de produir una agregació de les demogràficament regressives i fins estacionàries.

Les divisions, doncs, han d'ésser les que exigeixi la demanda d'uns serveis per part de l'àrea que s'aplega en un mercat important, o la personalitat diferenciada d'un poblament (la Vall d'Aran fóra una comarca encara que perdés la meitat dels set mil habitants actuals i restés al nivell actual de l'Alta Ribagorça, aquesta justificada per la dificultat de comunicació amb les comarques veïnes). Tampoc no cal dividir una comarca tan poblada com el Barcelonès, amb 2.442.000 habitants, per la intensitat urbana de les interrelacions. Ara bé, les diferències de població exigeixen que unes demarcacions exerceixin unes competències que altres, que disposin de més funcionaris i tinguin més pressupost.

També cal considerar el procés de divisió administrativa, que en els extrems es realitza de dalt a baix o de baix a dalt. Hom pot planejar damunt un mapa la divisió d'un estat, com la França de la Revolució o l'Espanya pre-constitucional, amb les províncies establertes per Francisco Javier de Burgos, que foren dividides en partits judicials constituïts per un conjunt de municipis, aquests engrandits sovint amb altres de preexistents. Aquest procés obté divisions més racionals, però sovint talla arbitràriament unitats geogràfiques.

El cas més típic és el de la Baixa Cerdanya (l'espanyola), migpartida entre les províncies de Girona i Lleida.

Hom divideix de baix a dalt quan esbrina, com la Ponència per a la Divisió Territorial, a quina comarca pensen que pertanyen els municipis, sospesant alhora les respostes i estudiant les àrees de mercat. Fóra interessant de seguir un procés anàleg demanant a quina supracomarca o regió es voldrien adscriure les comarques, abans d'establir una *regionalització* definitiva. I, en un futur proper, a quin país o nació voldran pertànyer les regions supracomarcales. I en un futur mitjà, a quin estat, nacional o plurinacional, voldrien pertànyer els països o les nacions. Només aleshores s'haurà completat la divisió de baix a dalt, és a dir, haurem passat de la democràcia dels individus a la dels pobles.

Aplicar aquest principi a les nostres comarques pot comportar una dualitat d'opcions: o un nombre relativament elevat de regions, per tal de tenir els serveis a prop (desig que es podria mirar de satisfer distribuint les competències regionals entre centres diferents), o dependre directament de Barcelona, opció que caldria reduir al mínim, puix que Barcelona s'hauria d'especialitzar en serveis d'àmbit nacional i fins internacional. Però tindria, ultra l'avantatge del seu tarannà democràtic, el de l'*economia administrativa*, en el sentit de delegar en centres més petits tot allò que no sigui imprescindible de centralitzar-ho en un de més gran. D'altra banda, un cop ben assentat i en funcionament satisfactori — que podria requerir una colla d'anys—, seria un sistema flexible, que s'aniria adaptant als desigs dels administrats. I encara que fos d'implantació més cara, no ho seria de funcionament i podria assolir una vigència molt més llarga.

Amb aquesta opció ideal, considerarem separatament els diferents nivells geogràfics de la nostra divisió territorial.

La divisió menor: el municipi

Un dels articles que, amb tanta oportunitat com pedagogia social, publicava mestre Vila —com anomenaven Pau Vila els geògrafs de pre-guerra— a «La Publicitat» (7 de novembre de 1932), començava així: «En la nova estructuració de Catalunya s'imposa una revisió de termes municipals per a corregir anacronismes i anomalies.»

I passava revista exemplificada a les més rellevants —geogràficament, s'entén— d'aquestes anomalies de rel històrica: els enclavaments dins altres municipis, sovint allunyats; la invasió, per l'edificació, del municipi veí (així l'espai edificat d'Arbúcies envaïa el terme de Sant Hilari Sacalm, i viceversa); la superfície excessiva d'alguns municipis, i la insuficient de molts més, sovint urbans, la població dels quals es vessa pels termes veïns. Quan dos nuclis s'arriben a soldar (com Cerdanyola del Vallés i Ripollet) caldria anar cap a la fusió administrativa (com ja havien fet Terrassa i Sant Pere de Terrassa). Per no parlar dels contrastes en població, que deixa per a un altre article.

Ll. Casassas i J. Clusa han publicat (1981) l'obra *L'organització territorial de Catalunya*, on una anàlisi acurada de la situació actual els porta a afirmar: «Les dimensions mínimes perquè els ajuntaments disposin d'un aparell administratiu bàsic se situen entre els 3.000 o els 5.000 residents, i no és fins a un llinar superior a 10.000 habitants que poden

disposar d'un aparell tècnic amb dedicació professional a l'administració. Prop del 90% dels municipis catalans no arriben a les xifres anteriors».

I proposen com a solució, no ja revisar els municipis actuals, racionalitzant-ne els límits, centrant-los respecte dels camps de conreu, eliminant enclavaments i encoratjant les fusions voluntàries, com propugnava, mig segle enrere Pau Vila, sinó canviant l'estructura territorial: substituir-los com a unitat administrativa per cent vint-i-set *municipalies*, concepte que equival a suprimir el 84,4% dels municipis de 1978. Aquestes municipalies serien agrupacions de municipis de caràcter urbà, o urbà i rural (dits *d'estructura comarcal*), o totalment rurals, sense un nucli clar.

Hi ha dotzenes de propostes que es mouen entre aqueixa reducció dràstica del nombre de municipis (de fet, agrupació en unitats territorials superiors, com les *municipalies* aproximadament corresponents a les rodalies tradicionals) i el manteniment estricte dels existents. Abans de prendre partit podem observar l'evolució numèrica dels municipis durant els darrers temps i en compararem la situació actual amb la d'altres àrees europees. El 1936, en ésser instaurada la divisió territorial de la Ponència, hi havia a Catalunya 1.070 municipis, i 1.059 el 1960, conseqüència d'un lent degoteig que ve de segles, a causa del despoblament de municipis rurals o a la invasió dels suburbans pel nucli urbà immediat. Però a partir de 1961 s'accelerà la supressió de municipis, que passaren a 976 i a 933 el 1978. Quan ha estat liquidat el franquisme *desenrotllista*, hom ha invertit la tendència, amb assenyada parsimònia: 935 el 1981, 941 el 1988.

Aquests municipis ocupen, deixant de banda el de Barcelona, que distorsionaria les xifres, una superfície mitjana de 34 km² si fa no fa com els del País Valencià (regions de parla catalana, sense el municipi de València) i del conjunt dels Països Catalans (sense les quatre grans capitals); també com els d'Itàlia, i com els alemans dels *länder* de Baviera, Baden-Württemberg, Hessen, Baixa Saxònia i Bremen (n'excloem les ciutats-*länder* del Berlín Occidental i Hamburg, i els *länder* de què no he tingut dades a l'abast). En canvi són clarament més petits que els de la Franja de Ponent, els valencians de parla castellano-aragonesa, els de les Illes Balears (sense la Ciutat de Mallorca), els de la resta d'Espanya (sense Madrid), els d'Andorra, els de Bèlgica (excloent-ne Brussel·les) i els dels Països Baixos (excloent-ne Amsterdam) i els de Dinamarca (sense Copenhaguen). I en canvi clarament més grans que els de la Catalunya del Nord (sense Perpinyà), els de la resta de França (excloent-ne París), i els d'Anglaterra i el País de Gal·les (Londres exclòs).

Pel que fa a la població, i amb les mateixes exclusions que per a la superfície, els municipis de Catalunya tenien, segons el padró de 1986, una mitjana de 4.520 habitants de fet, comparables (amb diferències poc superiors al 10%) amb els del conjunt dels Països Catalans, els de la resta d'Espanya, i els d'Anglaterra i el País de Gal·les; però inferiors als de les Illes Balears, del País Valencià (regions de parla catalana), d'Andorra, d'Itàlia, de Bèlgica i els Països Baixos, de Dinamarca i de l'Alemanya Federal; i superiors a les mitjanes de la Franja de Ponent, de les regions valencianes de parla no catalana, de la Catalunya del Nord i de la resta de França.

Sembla, doncs, que dins d'Espanya com a estat de tradició uniformitzadora, i dins la Comunitat Econòmica Europea, com a marc on solem cercar els models administratius,

ara ja obligats, la posició de Catalunya no és la darrera quant a la superfície ni quant a la població dels municipis. I això, sense prendre en consideració que el municipi de Barcelona, que hem exclòs d'aquestes mitjanes, les faria pujar més (les de població, s'entén), que no pas les altres capitals les mitjanes dels seus països. Ni que Dinamarca i Bèlgica havien realitzat supressions dràstiques de municipis. Pel que fa a Anglaterra i el País de Gal·les, la gran redistribució administrativa només ha afectat els nivells superiors, deixant els municipis explícitament de banda. Ara, cal advertir que, ja abans, el 29,1% de les parròquies (municipis) manquen de consell municipal. Pel que fa a França, model copiat sovint per l'administració espanyola, la supressió radical de municipis fou una proposta que no tirà endavant, i l'únic canvi ha consistit en l'agrupació dels departaments en *regions de programa* (d'on l'administració franquista «inventà» uns *planes de desarrollo*, centrats en els *polos de desarrollo*) que, «lamentablement», van adquirir atribucions.

A més d'ésser més petits en mitjana, els municipis francesos serien inviables econòmicament en percentatge més elevat que els nostres: el 61,8% dels de la França no catalana no superen els cinc-cents habitants, contra el 40% dels de Catalunya, i percentatges semblants dels municipis valencians de parla castellano-aragonesa, i dels del conjunt dels Països Catalans. A més de França, tenen més municipis *inviables* que Catalunya, la Catalunya del Nord, la Franja de Ponent i el que en diem la resta d'Espanya. En canvi les Illes Balears i les regions de parla catalana del País Valencià en tenen més pocs, i Andorra, ni un.

No acabem d'entendre que, en nom de la democràcia municipal, hom vulgui eliminar coercitivament tants municipis catalans. Reconeixem la validesa de la metodologia emprada per classificar, segons llur viabilitat econòmica i administrativa, els municipis de Catalunya i l'oportunitat de la denúncia. Però no ens sembla bona la solució preconitzada. El municipi és la institució administrativa més antiga i constant a Catalunya, anterior a les vegueries i les comarques. I és el reconeixement públic i social del *poble* d'on procedim la majoria de nosaltres i amb el qual ens identifiquem. L'experiència del franquisme demostra que la supressió dels municipis petits comporta per als seus veïns canvis en la documentació, allunyament de l'administració, desaparició gradual del nom en guies telefòniques, diccionaris enciclopèdics i altres llibres, mapes, indicadors de carreteres..., que vol dir de la memòria de la gent. Ha estat una arma, més lenta però més íntima que la televisió, per a desarrelar el poblament rural i engruixir, a la llarga, la desocupació urbana. És l'objectiu contrari —n'estem segurs— del que cerquen els defensors de les *municipalies*. Veuríem més aviat solucions en l'agrupament voluntari en mancomunitats de municipis veïns, aproximadament els d'una rodalia. La Generalitat s'hauria de limitar a prendre'n nota, encara que n'hi hagués cavalcant damunt comarques distintes. I en aquestes agrupacions espontànies s'hauria de poder entrar-hi i sortir-ne. I, com a cas més rar, les fusions voluntàries entre municipis també veïns, que caldria encoratjar sempre quan n'hi hagi entre ells d'inferiors a cent habitants i també quan l'edificació de dos municipis no tingui solució de continuïtat. Però els criteris haurien de ser elàstics, deixant sempre un marge ampli entre el llindar per sota del qual es podria pressionar el municipi (per sota de cent habitants, per exemple) i aquell per damunt del qual s'hauria de descoratjar (més de mil, per exemple, sempre que no es tractés d'un contínuum urbà constituït per dos municipis).

Opinem que també caldria encoratjar les segregacions quan hi hagi nuclis urbans neta-ment separats del cap municipal i amb un mínim d'un miler d'habitants, per exemple (llevat

el cas que aquest nucli estigués adossat al d'un altre municipi, cas en el qual més valdria que s'hi fusionés). També es podria permetre la segregació de nuclis més petits (posem entre cent i mil habitants), sempre que, amb una localització anàloga als anteriors, haguesin estat agregats o *fusionats* pel franquisme, o, més concretament, en el període 1961-78.

Un remei parcial és l'ajut tècnic, i un altre, les subvencions econòmiques. En aquest punt, caldria revisar els nostres conceptes col·lectius. Si els estats rics (dits del Nord) estan obligats en justícia a ajudar els estats pobres (dits del Sud), i si les nacions o les regions riques d'un estat han d'ajudar les considerades pobres (i no sempre per manca de recursos i d'influència), sembla lògic que dins una nació els municipis rics (urbans) ajudin els pobres (rurals), i entenem que aquesta redistribució hauria d'ésser funció prioritària de la nostra administració. Per això, quan es tracta de distribuir subvencions entre municipis no s'hauria d'atendre només al nombre d'habitants. Aquest barem, necessari, és insuficient, si no s'atén també als quilòmetres quadrats a càrrec de cada municipi, a les distàncies dels veïns disseminats, i a l'altitud del poblament, factors als quals, d'alguna manera, hauria d'ésser proporcional la subvenció. És evident que el qui viu disseminat no gaudeix dels avantatges de qui viu a ciutat, un dels quals és precisament la persistència del poblament disseminat i en general rural. També ho és que la vida econòmica, com el sòl agrícola erosionat, tendeix a concentrar-se a les planes, com més baixes millor, fins al punt que les de vora mar poden comptar, d'escreix, amb el turisme a gran escala.

Mantenir, i recuperar gradualment, el poblament rural, no requereix només una prima econòmica. Com que molts serveis no podran mai ésser duts al camp, requereix també la consideració social de la resta del país, i una prima política, electoral, i la d'autonomia de gestió.

En contrapartida, considerem que en alguns casos, els municipis han tingut, o s'han pres, atribucions excessives, en camps com l'urbanístic, i sobretot en aspectes no econòmics. Hom ha parlat a bastament dels disbarats urbanístics i ecològics realitzats o consentits pels ajuntaments franquistes. En aquest terreny és on potser són més clars els progressos de la nostra administració local, però cal continuar vigilant.

Dels aspectes no econòmics em referiré a tres. El primer, el mateix nom del municipi. El Parlament va fer a mans de cada ajuntament el 1981 la llista de noms oficials que la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, previ l'estudi acurat corresponent, havia dreçat a petició del Consell Executiu de la Generalitat, tal com ja havia fet el 1933. Però així com aleshores els ajuntaments acceptaren el topònim municipal recomanat per la nostra màxima autoritat acadèmica, el padró d'habitants del 1986, editat pel Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya (xifres provisionals) ja assenyalava 98 municipis, un 10% del total, amb el topònim diferent de l'establert per l'IEC (val a dir que en 52 d'aquests topònims la diferència només es troba en la supressió o el canvi del determinatiu adoptat per la Secció Filològica per tal de distingir-los d'altres municipis o pobles catalans de nom igual o homòfon.) Cal suposar, per tant, que han presentat, i guanyat, un expedient de canvi. Això sense comptar que dos municipis més han adoptat, de les dues formes que, per excepció, proposava l'Institut, la segona, i que a la majoria d'ajuntaments no se'ls presentava aquest dubte perquè llurs topònims oficials havien romàs invariables del segle XVII (darrer normal lingüísticament) ençà. Els 98 municipis esmentats han preferit, segurament sense adonar-se'n, els topònims vigents durant el franquisme (bé que corregits, gairebé sempre, ortogràficament). D'aquests topònims diu l'informe

de la Secció Filològica de l'IEC adreçat al govern i al Parlament de Catalunya: «... A conseqüència d'aquest fet (els canvis en l'estructura municipal del territori —cal recordar que foren suprimits 137 municipis—), durant els darrers decennis, en què la toponímia del nostre país ha estat sovint en mans de funcionaris forasters o de persones sense cap formació lingüística han reaparegut les antigues (anteriors al 1933) deformacions per castellanització, han estat creades algunes invencions desafortunades i s'han estès els noms múltiples.»

Un sol exemple pot il·lustrar aquest diagnòstic de la nostra institució acadèmica: el municipi de Gerri de la Sal fou escollit com el cap d'una fusió amb els antics de Baén, Montcortès de Pallars i Peramea i, en lloc de mantenir l'antiquíssim nom de Gerri, fou imposat (sembla que per l'aleshores governador civil de Lleida) el nom de Baix Pallars, tot i que els municipis en qüestió eren situats al Pallars Sobirà que, com hom sap, vol dir l'*alt Pallars*. S'arriba a donar el cas que de dos municipis veïns de nom semblant l'un ha normalitzat correctament la grafia i l'altre no, fet que ha originat contraposicions com les de *Massanes* al costat del correcte *Maçanet de la Selva*, i *Lliçà de Vall*, normalitzat d'acord amb l'IEC (que admeté la seva forma tradicional de *Vall*), al costat de *Lliçà d'Amunt* (correcte segons la gramàtica i l'ortografia actuals, però en desacord amb la forma tradicional de *Munt*; atesa la relació dels dos *Lliçà*, és evident que un canvi com el de *de Munt* per *d'Amunt* no es podia fer sense el correlat de *de Vall* per *d'Avall*, incongruència en què no s'hauria caigut si s'hagués consultat l'IEC). Semblaria que els ajuntaments són les màximes autoritats lingüístiques i governatives de Catalunya.

Però no és això: és que la nostra societat accepta implícitament que els topònims, com els cognoms, constitueixen una propietat exclusiva d'aquells que s'hi identifiquen. I no ho hauria d'acceptar: els topònims són un patrimoni inalienable, però no tan sols dels veïns que l'identifiquen com a propi, sinó de tot Catalunya i, més precisament, de tots els Països Catalans, car, amb més o menys freqüència, tots els catalans els podem emprar parlant o escrivint, ens agrada d'identificar-los i de visitar els pobles que els ostenten. Només pronunciant-los correctament en català sentim quin dring fan, i en podem deduir el sentit si no són massa antics.

Així com opinem que la decisió en aquest terreny hauria de correspondre a la Generalitat i, per delegació obligada, a l'Institut d'Estudis Catalans, també pensem que li correspon el control del nomenclàtor de població, que estableix els noms oficials dels municipis i les entitats de població després de cada cens oficial. Són nombrosos els disbarats que hi ha en el darrer, corresponent al cens de 1981 i publicat, com els anteriors, per l'Institut Nacional de Estadística: el problema no són només els topònims, que arriben a aparèixer en formes diferents quan es refereixen a un nucli repartit entre dos municipis. És, a més, la manca de menció de poblament disseminat a municipis on sembla que persisteix, i fins i tot l'omissió d'entitats de població. Així, al nomenclàtor corresponent a la província de Barcelona (editat el 1984) no hi hem trobat ni Bellaterra ni Montserrat. Pensem que llurs habitants no han estat oblidats, sinó inclosos dins el cap del municipi respectiu.

La divisió mitjana: la comarca

Ja fa segles que parlem de comarques, els catalans. Però fins al nostre —de segle— es tractava de comarques *naturals* o fisiogràfiques: unes denominacions històriques que

reposaven damunt l'assentiment popular basat en unitats de paisatge pretesament immutables. Però, per obra essencialment de la Ponència per a l'Estudi de la Divisió Territorial de Catalunya de 1931-36 la base d'aquesta divisió, per damunt del municipi, és la comarca, definida com a àrea de relacions humanes prou intenses entorn d'un (o de més) mercat setmanal. Però aquest nou concepte, que porta a limitar el nombre de comarques, va costar molt d'entendre els anys 1930 i encara costa.

Per això J. Iglésies, un dels ponents de la Divisió Territorial, amb la qual se sentia totalment identificat, defugia no obstant com a nom administratiu el de *comarca* i acudia al de *demarcació*.

Malgrat aquesta dificultat de comprensió popular del terme, les comarques (administratives) han tingut una acceptació tan clamorosa que ja anàvem oblidant les dificultats de la implantació durant la Guerra Civil. Així la CNT per a les seves activitats havia passat Caçà de la Selva i Llagostera, del Gironès al Baix Empordà, i l'UGT (sindicat aleshores del PSUC), l'Hospitalet, Esplugues i Sant Just Desvern, del Barcelonès al Baix Llobregat.

Fins i tot el franquisme, quan va intentar de racionalitzar l'economia, va adoptar les comarques en algunes publicacions, intentant d'estendre el mètode a tot Espanya. No ho confessà mai, és clar. En una publicació (sobre agricultura) del Consejo Económico Sindical de la província de Barcelona (1969) trobem el territori dividit en *áreas homogéneas* que no són més que les comarques de la Generalitat, amb els noms traduïts —*único idioma nacional*—, i Garraf anomenat '*Bajo Panadés*, aprofitant per tal de despistar el nostre poble que l'autèntic Baix Penedès ja queia dins la província de Tarragona. Els canvis de límits es reduïen bàsicament als indispensables per a ajustar les comarques a les províncies i algun d'escadusser, com el d'incloure dins el Baix Llobregat els tres municipis ponentins del Barcelonès, com un altre sindicat ja havia fet el 1936. També els nomenclàtors de població, en l'estudi preliminar, dividien la província respectiva en les nostres comarques, amb deformacions progressivament més petites, i anomenant-les *zonas* (i després *comarcas*) *naturales*. Tan fort era el sentiment popular de la divisió comarcal que l'havien d'adoptar, baldament fos de manera vergonyant, els mateixos vencedors d'un poble *inexistent!* Quins criteris devien seguir, a més del del mercat, els ponents de la Divisió Territorial, que calessin tan fonament en la nostra consciència col·lectiva? Es poden concretar en tres: mirar la viabilitat de convertir els caps de partit judicial (trenta-sis aleshores) en caps de les noves comarques; proposar una mitjana de 50.000 habitants, llevat que la gran superfície compensés la manca de població; i (criteri definitiu, a parer nostre) que de cada municipi d'una comarca es pogués anar, aprofitar els serveis i tornar (amb transports públics) en un sol dia.

Si haguéssim d'actualitzar aquests criteris, diríem que els partits judicials (amb sis de suprimits a les províncies de Tarragona i Lleida) són inservibles. D'altra banda en aquest mig segle, tot i que la població total s'ha duplicat, les comarques de 1936 que assoleixen la xifra de 49.000 habitants només han passat de 15 a 19. Si tenim en compte que Barcelona ha guanyat uns seixanta-quatre mil habitants i que les altres ciutats en conjunt han triplicat la població, això vol dir que el camp s'ha despoblat parcialment. A més, la distribució ha empitjorat. Si les de més d'uns 50.000 habitants situades a la Catalunya interior eren quatre (Osona, Bages, Noguera i Segrià), ara també són quatre (Osona, Bages, Anoia

i Segrià) i han perdut població gairebé totes les altres. En canvi, de mar a la Serralada Pre-litoral, no solament s'hi concentra el 79% de les comarques d'uns 50.000 habitants en amunt, sinó que n'hi ha tres (Barcelonès, Vallès Occidental i Baix Llobregat) que decupliquen amb escreix aquesta xifra.

El tercer criteri, el de les distàncies al cap comarcal, mesurades en temps emprat pels transports públics, és l'únic que ha introduït la *revolució tecnològica* en la divisió territorial. I això per diferents motius: perquè han plegat de funcionar moltes línies ferroviàries (una de via ampla —la de Ripoll a Sant Joan de les Abadesses— i onze de via estreta) i algunes d'autocar (pel despoblament rural); però se n'han posades moltes més de noves, substituint les antigues línies o multiplicant les d'autocar ja existents; perquè la velocitat comercial dels autocars i els ferrocarrils ha passat, potser, de 30 Km/h a 60; i la freqüència dels mitjans de transport emprats s'ha invertit restant a darrer lloc el ferrocarril, superat per l'autocar (o el camió), i aquest per l'automòbil de turisme que, tot alliberant de la subjecció a horaris prefixats, ha revolucionat els hàbits i les distàncies reals. Això no vol dir tampoc que les àrees d'atracció s'hagin quadruplicat en superfície. Car, per més que per anar i venir en un dia la velocitat del transport s'hagi duplicat (cert que disposar d'automòbil particular significa un estalvi de temps superior a la meitat), hi ha un temps mort entre l'anada i la tornada —el del servei— que la velocitat no pot escurçar.

Si suposem que, disposant els usuaris dels serveis d'un cotxe particular, el nucli de serveis pot servir una superfície quàdruple i, si ofereix un nivell de serveis adequat a les noves necessitats, n'hi hauria prou amb nou o deu comarques administratives, els caps de les quals prestessin aquests serveis. És a dir que les comarques tradicionals s'han fet petites, com s'hi han fet els masos (mecanització, especialització comercial en lloc d'auto abastament), els municipis, les nacions (aviació, autopistes), els estats plurinacionals (telecomunicacions, unions duaneres), el món. Però això no vol dir que es pugui dividir per quatre el nombre de masos, de municipis, de nacions amb estat o sense, o de comarques. Perquè els habitants de Catalunya s'han duplicat en aquest mig segle, i els del món, entre duplicat i triplicat (i això, sense immigrants), i el consum de serveis per habitant s'ha decuplicat, mantenint, si fa no fa, les mateixes divisions administratives.

Sembla, això sí, que els serveis més importants i de nivell alt s'haurien de centrar, més que en les comarques, en les supracomarques o regions.

Ja es veu que el problema de fons de les comarques no és avui si les canviem per unes altres —hem vist com és de general l'acord sobre quines són—, sinó si cal mantenir-les com a nivell d'administració local supramunicipal, car hi ha qui troba que ja n'hi ha prou amb un de sol, com passa a uns quants estats europeus. És cert, però a França mateix es troben tres nivells territorials per damunt el municipal: el departament, comparable, com els Pirineus Orientals (o la Catalunya del Nord), a les nostres regions; el districte (*arrondissement*) —dels qual n'hi ha tres a la Catalunya del Nord—, poc més gran que la nostra comarca, i el cantó, corresponent amb la nostra subcomarca o rodalia o una mancomunitat de municipis. A França n'hi ha 3.509, de cantons, dels quals 29 a la Catalunya del Nord. Això vol dir, descomptant-ne la ciutat de Perpinyà, una mitjana de 7.600 habitants, d'un nivell prou inferior als 88.000 que, sense el Barcelonès, tenen les nostres comarques actuals.

Perquè ara ja en tenim quaranta-una, de comarques. Les tres noves em semblen ben justificades i delimitades, i les capitals, indiscutibles. Però no me n'agraden els noms. El Pla de l'Estany pot fer pensar en una comarca despresa de la del Bages, on hi ha el municipi amb el gran monestir també anomenat l'Estany; o en el Pla de l'Estany de l'Alt Urgell, a més d'una dotzena d'altres topònims catalans també anomenats de l'Estany, i fins en la festa de l'Estany, que se celebra a Puigcerdà. Sembla lògic dir-ne el Banyolès, com ja he defensat a la «Revista de Banyoles». Alta Ribagorça és un topònim escaient, però fóra més precís dir-ne Alta Ribagorça Oriental, perquè la més gran part de la comarca és de jurisdicció aragonesa. És clar que potser és massa llarg, com també ho fóra el de Terra Alta oriental per a la comarca de Gandesa, i del tot innecessari si els de la rodalia de Maella no defensen també llur pertinença a la Terra Alta. Però aquestes precisions semblen convenients i ben acceptades, com ho ha estat Ribera d'Ebre, que així es diferencia de les dues Riberes de Xúquer, en lloc de Ribera tot sol, com a la Divisió de 1936. També es manté més viu el record de l'Alta Cerdanya (anomenada oficialment *Cerdagne*), a l'altre costat de la ratlla (frontera), però al mateix costat meridional de l'Alt Pirineu que la Baixa Cerdanya, anomenada, també oficialment, Cerdanya, malgrat que se circumscriu a la meitat del sud. No sembla gaire encertat el nom de Pla d'Urgell, perquè si bé és situat al pla d'Urgell, en deixa sectors a les comarques de les Garrigues, la Noguera i el Segrià i l'Urgell, com es veu fins i tot pels topònims municipals (Bellcaire d'Urgell i Bellmunt d'Urgell resten a la Noguera, o, a l'anomenat oficialment Urgell, la capital històrica del pla —fins que Mollerussa administrerà l'actual canal d'Urgell—: Bellpuig d'Urgell). Pensem que aquesta comarca, que ocupa el sector més baix de la plana, s'hauria d'anomenar Baix Urgell, i la comarca de Tàrraga, que ara s'anomena, confusionàriament, Urgell, s'hauria d'anomenar Urgell Mitjà, corònim que no alteraria l'ordre alfabètic de comarques i que completaria la gradació amb l'Alt Urgell.

Per això mateix em sembla desafortunat el canvi proposat de Noguera per Comtat d'Urgell. Ja tenim tres comarques que es reparteixen el corònim Urgell, i el fet que Balaguer esdevingués —tardanament d'altra banda— la capital del comtat, no vol dir que sigui considerada del pla, com tampoc no ho és Lleida, en situació anàloga. I els determinatius de municipis propers a la ciutat tampoc no són d'Urgell: Alòs de Balaguer, Ivars de Noguera, Os de Balaguer, Vallfogona de Balaguer. Si hom preferia un corònim històric, podria recórrer a Marquesat de Camarasa, però tenint en compte que, després d'haver cedit el sector sud-oriental a l'anomenat Pla d'Urgell, la inexactitud geogràfica ha minvat, hom hauria de mantenir el nom de la Noguera.

Arribem, doncs, a l'opinió que han de persistir les comarques com a unitat administrativa i que ja estan bé les que hi ha. Això no vol dir que en el futur no es puguin fer alguns canvis. En tinc un de pensat, per quan arribi l'hora.

Nombre i dimensions mitjanes dels municipis

	nombre		superfície mitjana (km ²)	població mitjana (1981-84)	nombre de municipis amb població inferior a 500 h. (1981)
Catalunya (Generalitat)	941	(excloent-ne el de Barcelona)	34	4.520	(1986) 40%
Franja de Ponent	69		72,2	780	60,9%
Illes Balears	66	(excloent-ne Ciutat de Mallorca)	74	5.900	4,5%
País Valencià -parla cat.	394	(excloent-ne València)	34,2	6.580	22,6%
-parla arag.	142		68,5	2.940	36,6%
Andorra	7		66,3	6.100	—
Catalunya del Nord	220	(excloent-ne Perpinyà)	18,5	1.020	57,3%
PAÏSOS CATALANS	1.839	(excloent-ne les 4 capitals)	37,7	5.460	36,9%
Resta d'Espanya	6.436	(excloent-ne Madrid)	68,2	3.970	46,1%
Resta de França	36.173	(excloent-ne París)	14,9	1.430	61,8%
Itàlia	8.091	(excloent-ne Roma)	37,2	6.720	
Bèlgica	589 ¹	(excloent-ne els 19 de Brussel·les)	51,8	15.600	
Països Baixos	770	(excloent-ne Amsterdam)	44,1	17.900	
Dinamarca	275	(excloent-ne Copenhaguen)	158	16.500	
Anglaterra i País de Gal·les	11.005 ²	(excloent-ne Londres)	13,6	3.900	
Alemanya Federal (sense els länder del Rin ni el Schleswig-Holstein ni el Saarland)	4.607	(excloent-ne Berlín i Hamburg)	38,1	7.300	

1. Fins a 1975, 2.359

2. La Reforma administrativa de 1972 no afectà els municipis

Distribució dels municipis de Catalunya segons els habitants (1981)

fins a 100	a 500	a 1.000	a 2.000	a 5.000	a 10.000	a 20.000	a 50.000	a 100.000	a 500.000	més de 500.000
40	336	174	128	129	51	39	22	8	7	1